

Gerry van der List en het Humanisme

Tuesday 21 August 2007

Ik kwam eens in gesprek met een jonge man, die zei: "Ik ben niet gelovig en ik verwacht ook niet het binnenkort te worden." Daarop vroeg ik wat voor hem dan richtinggevend was in het leven. Hij zei zonder te aarzelen: "...dat je barmhartig bent." Ik vond het toen een beetje flauw om hem te vragen waar hij dat woord geleerd had. Ik had zo'n vermoeden. In een volgend gesprek - dacht ik. Je neemt mensen niet voor je in als je ze betrapt op zulke 'foutjes'. Maar het is intussen wel waar: Onze cultuur is doortrokken van christelijk gedachtegoed ook als mensen dat niet door hebben of waar willen hebben. Een soort anoniem Christendom zou Rahner het genoemd hebben. Hier moest ik aan denken toen ik - terugkerend van vakantie - het commentaar las van Gerry van der List in Elsevier n.a.v. uitspraken van Ella Vogelaar (Groter gevaar; Uitspraken van Ella Vogelaar over moslims baren minder zorg dan taal van Geert Wilders. Elsevier 21 juli 2007 p. 8). Hij verwijt Vogelaar dat ze aan geschiedvervalsing doet met de constatering dat Nederland de joods-christelijke traditie tot kern van de beschaving heeft. "Nederland" zo zegt hij "is in de eerste plaats een humanistische beschaving." Nu wordt het pas echt leuk, dacht ik... Van der List (ook al heeft hij letters gegeten) is hier degene die aan geschiedvervalsing doet en niet Vogelaar!

Het citaat van Van der List is als volgt: "Problematischer nog is dat het uitroepen van de joods-christelijke traditie tot kern van de Nederlandse beschaving geschiedvervalsing is. Bijna alles wat nu aan moslims wordt voorgehouden als waardevolle normen, is namelijk bevochten op die traditie. Christenen hebben bijvoorbeeld heel lang gestreden tegen het idee van de gelijkwaardigheid van man en vrouw en tegen acceptatie van homoseksualiteit. Het is veel meer het Verlichtingsdenken dat als zedelijk fundament dient voor modern Nederland, dan de Thora of het Nieuwe Testament. Nederland is in de eerste plaats een humanistische beschaving."

Deze paar zinnen staan bol van de misvattingen en halve waarheden. Allereerst doet Van der List vrolijk mee met de modieuze verheerlijking van het Verlichtingsdenken. Waarom dat denken de voorkeur verdient legt hij ons niet uit. Verlichting is in de mode! Sinds de publicaties van Jonathan Israel is het gemeengoed geworden om Nederland te zien als de bakermat van de Verlichting (1981, *Radical Enlightenment*). Dat vinden we natuurlijk prachtig. Verlichtingsdenken zou vooral ook ons eigen culturele erfgoed zijn - een van de verworvenheden van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1581-1794). Het is met name Pim Fortuyn geweest die keer op keer benadrukte dat de Islam een achterlijke religie is omdat zij niet door het verlichtingsdenken is heengegaan. En nu gaat van der List daar nog weer eens bovenuit door te stellen, dat alles wat in Nederland bekend is aan waarden en normen zoals vrijheid, gelijkwaardigheid en democratie door het verlichtingsdenken bevochten is op het Christendom. Vul dus maar in: Ook het Christendom is een achterlijke religie. Maar goed - wat is verlichtingsdenken dan eigenlijk? Het is die wijsgerig-culturele denkrichting die komt tot de suprematie van de rede (ratio). Alles dient redelijk te zijn, want alleen zó vinden we de ultieme waarheid. Dat er naast redelijkheid ook zoiets is als zedelijkheid, gevoel, wil, intuïtie etc. vergeten we dan voor het gemak maar. Ook zien we over het hoofd dat veel van onze beweegredenen iets irrationeels in zich hebben. En wie zou durven beweren dat alles wat irrationeel is tevens ook slecht of kwaardardig is!? Zoals alle denkrichtingen heeft het verlichtingsdenken zijn eigen eenzijdigheid. In werkelijkheid is de rede slechts een provincie van ons bestaan. Daarom is redelijkheid nog helemaal geen garantie voor humaniteit. De Franse revolutie verheerlijkte de rede en plaatste haar als godin op de troon in de Notre Dâme te Parijs. Diezelfde revolutie bezondigde zich intussen ook aan een van de grootste moordpartijen die ooit hebben plaatsgemaakt!

Dat onze waarden en normen bevochten zouden zijn op de joods-christelijke traditie is pertinent onwaar. Lezend in het Oude Testament kan men met de vinger erbij aanwijzen hoe de menselijkheid in die oude tijd aan het licht komt. In vergelijking met de omringende culturen is de wetgeving in Israël (hoewel ook niet misselijk!) steeds humaner, rechtvaardiger en barmhartiger. Het Nieuwe Testament legt de basis voor een stuk emancipatie en gelijkwaardigheid als Paulus zegt dat voor God ieder mens gelijk is, Jood of Griek, man of vrouw, slaaf of vrije. Lees daarvoor Galaten 3:28. We zouden aan kunnen vullen: blank of zwart, arm of rijk, homo of hetero. Dat de doorwerking van die boodschap eeuwen heeft moeten duren is niet de schuld van het Christendom maar van mensen die altijd traag en belangengebonden zijn. En het zijn met name de Nederlanders geweest die uit winstbejag de slavenhandel in stand hielden... Het Christendom staat de waarden en normen niet in de weg, maar zorgt juist voor de verankering daarvan. Op dit punt is het Humanisme problematisch. Men stelt de mens centraal, maar weet niet waar men de waarden en normen moet verankeren. In de mens zelf soms? Dat is zoiets als het anker neerlaten op de bodem van je eigen schip in plaats van het overboord te werpen. Het is een schijnverankering.

Maar misschien sluit van der List aan bij de definitie van de Immanuel Kant, die de Verlichting (Aufklärung) uitlegde als een bevrijding van de voogdij der kerk (Aufklärung is: der Ausgang des Menschen aus seiner selbstverschuldeten Unmündigkeit). Met alle respect voor de grote filosoof... maar Kant zag over het hoofd, dat die vrijheidsstrijd al lang had plaatsgevonden nl. in de tijd van de Reformatie. In de tijd van Luther en Calvijn werd afgerekend met de gedachte dat de kerk noodzakelijkerwijs zou moeten bemiddelen door tussenkomst van de priester. Er kwam een algemeen priesterschap voor alle gelovigen. De gelovige leerde zichzelf verstaan "coram deo" (vrij vertaald: staande voor Gods aangezicht). Zo komt de ware subjectiviteit (het ware 'ik') aan het licht nl. daar waar de mens in God een 'tegenover' ervaart van eeuwig gewicht. Dit zelfverstaan maakt de mens ook tot een zedelijk wezen. De Joodse denker Hermann Cohen zei daarvan: Zo wordt de 'Nebenmensch' tot 'Mitmensch'. Daar ontstaat dus humaniteit nl. waar een mens zich staande tegenover de Onvoorwaardelijke verantwoordelijk gaat voelen in de eerste plaats voor zijn medemens. Het is niet zo, dat het Humanisme onze normen en waarden bevochten heeft op het Christendom. In tegendeel - zonder religie is er in het geheel geen basis voor humaniteit.

Samenvattend: Van der List doet het voorkomen alsof humaniteit een prerogatief (voorrecht) zou zijn van het verlichtingsdenken. Dat is niet alleen feitelijk maar ook historisch onjuist. Het is te simpel gesteld om waar te zijn. Simplificatie leidt tot falsificatie. Het ligt heel wat gecompliceerder. Jammer! Inkoppertje van Van der List... Maar helaas: afgekeurd wegens buitenspel.